Katariina Warpenius, Pia Mäkelä

Eduskunnan talousvaliokunta

Viite: Lausuntopyyntönne 22.10.2024, HE 173/2024 vp

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholilain muuttamisesta

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta lausua otsikossa mainitusta esityksestä.

Alkoholilakiin ehdotettujen alkoholin toimittamista koskevien muutosten voidaan katsoa olevan ristiriidassa alkoholilain tarkoituksen eli alkoholihaittojen vähentämisen kanssa, **eikä Terveyden ja hyvinvoinnin laitos siksi kannata esitettyä lakimuutosta**. Tähän on useita perusteluita.

Kansainvälisen tutkimus- ja kokemustiedon mukaan alkoholijuomien verkkokauppa ja toimittaminen luovat uudenlaisia haasteita alkoholin vähittäismyynnin viranomaisvalvonnalle ja myynnin vastuullisuusperiaatteiden noudattamiselle. Tutkimuksessa havaittuja **alkoholijuomien toimittamisen ongelmakohtia ovat erityisesti ikärajavalvonnan ja päihtyneille myynnin kiellon noudattaminen alkoholijuomien luovutustilanteissa** niissäkin tapauksissa, joissa lainsäädäntö tätä edellyttää. Juomien luovutuksesta on paljon vaikeampi kieltäytyä asiakkaan kotiovella, ja luovutuksesta kieltäytyminen saattaisi aiheuttaa myös työturvallisuushaasteita.

Alkoholijuomien toimittaminen todennäköisesti lisäisi alkoholin käyttäjilleen, läheisille ja yhteiskunnalle aiheuttamia haittoja ja haittakustannuksia. Erityistä huolta herättää se, että **lakimuutoksen voidaan olettaa vaikuttavan enemmän alkoholia ongelmallisesti käyttäviin ja heidän läheisiinsä kuin esimerkiksi alkoholin kokonaiskulutukseen.** Suomessa alkoholinkäytön kohtalaisen riskin rajan (miehillä yli 14 ja naisilla yli 7 annosta viikossa) ylitti miehistä 13 ja naisista kahdeksan prosenttia vuonna 2023, ja on mahdollista, että juuri tämän

väestöryhmän alkoholinkäyttö kasvaisi esitetyn lakimuutoksen myötä. Nykyjärjestelmä edellyttää ostajalta kaupassa käymistä – ja varsin usein ajokorttia ja ajokuntoa – sekä alkoholiostosten kuljettamista itse. Eniten merkitystä tästä käytännöstä luopumisella olisi alkoholia ongelmallisesti käyttäville, joilla hankitut alkoholijuomien määrät ovat kaikkiaan suurimpia. Niillä ihmisillä, joilla on ongelmia hallita juomistaan, alkoholijuomien kotiin toimittaminen ja erityisesti pikatoimitukset voivat johtaa juomisen jatkamiseen silloinkin, kun ennakkoon hankitut juomat ovat loppumassa.

Myös haavoittuvassa asemassa olevien, kuten ikääntyneiden tai nuorten, alkoholinkäyttö voisi lisääntyä esitetyn lakimuutoksen myötä. Alkoholin kotiinkuljetus tekee helpommaksi ikääntyneiden ja huonokuntoisen väestönosan alkoholiostot, mikä todennäköisesti siten lisäisi heidän alkoholinkäyttöään ja sen myötä esimerkiksi tapaturmien riskiä ja haasteita kotihoidossa. Alkoholin helpommalla saatavuudella ja ikärajojen valvonnan vaikeudella olisi todennäköisiä kielteisiä vaikutuksia myös lasten ja nuorten alkoholinkäyttöön, ja nämä vaikutukset voivat koskettaa erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevia lapsia ja nuoria.

Suomalaisten tyypillisin alkoholinkäyttötilanne on kotiympäristö: 77 prosenttia kaikista alkoholinkäyttökerroista ja 68 prosenttia kaikista humalakerroista tapahtuu kotiympäristöissä, joissa alkoholiongelmat heijastuvat lähisuhteisiin. **Alkoholijuomien toimittaminen yksityisiin tiloihin voisi näin ollen pahentaa läheisten kokemia alkoholihaittoja.** Erityisen haastavia ovat humalajuomistilanteet, mikäli juominen jatkuu alkoholin kotiin toimittamisen seurauksena. Alkoholin käyttö lisää ja pahentaa lähisuhdeväkivaltaa ja muita ongelmia lähisuhteissa, ja päihtyminen lisää erityisesti naisilla riskiä joutua kumppanin fyysisen väkivallan kohteeksi. Kodeissa myös lapset altistuvat vanhempiensa alkoholinkäytölle. Maassamme elää noin 89 000 alaikäistä lasta, joiden vanhemmista vähintään toinen on ollut palvelujärjestelmän asiakkaana päihdeongelmien vuoksi.

Syvenevät alkoholiongelmat kuormittaisivat erityisesti sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujärjestelmiä, joissa alkoholihaittoja vähentävää ja ennaltaehkäisevää työtä tehdään, mikä voisi vaikeuttaa myös muiden ihmisten kuin alkoholia ongelmallisesti käyttävien hoitoon ja palveluihin pääsyä. Alkoholihaitat aiheuttivat yhteiskunnalle kansainvälisen tutkijaryhmän mukaan noin 1,6 miljardin euron kustannukset vuonna 2018.

Alkoholin todelliset kustannukset yhteiskunnalle ovat kuitenkin suuremmat, koska laskelmat huomioivat vain osan kustannuksista. **Suurkuluttajien ja haavoittuvien väestöryhmien lisääntyvä alkoholinkäyttö voisi kasvattaa palvelujärjestelmän kuormitusta** niin lastensuojelussa, kotihoidossa, päihde- ja riippuvuuspalveluissa, päivystyspoliklinikoilla kuin muuallakin sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa. Tämä heikentäisi entisestään hyvinvointialueiden vaikeaa taloudellista tilannetta ja muun hoidon ja palveluiden saatavuutta. Nykyisessä taloudellisessa tilanteessa, jossa pyritään tekemään vaikeitakin julkisen talouden säästöjä, **olisi hyvä pidättäytyä uusista kustannuksia tuottavista lakiuudistuksista, joilla lisätään ja helpotetaan alkoholijuomien saatavuutta ja joista koituva hyöty voi olla suhteellisen vaatimaton.**

Hallituksen esitykseen on tehty joitain olennaisia muutoksia lausuntokierroksen jälkeen, jotka heikentäisivät lupavalvonnan mahdollisuuksia ja vaikuttaisivat kielteisesti vähittäismyynnin yksinoikeusjärjestelmään. **Alkoholijuomien toimittajan määritelmää laajennettiin aiemmin suunnitellusta siten, että alkoholijuomien toimittajien ei tarvitse olla toimitusluvan haltijan henkilökuntaa**, vaan he voivat olla myös toimeksiantosuhteisia toimittajia. **Tämä vesittäisi luvanvaraisuuden idean.** Jos toimituslupa on esimerkiksi suurella valtakunnallisella kaupallisella kattojärjestöllä, lupa ei käytännössä ole peruttavissa, jos yksittäiset toimituksia hoitavat kuljettajat, joihin kattojärjestöllä ei ole direktio-oikeutta, rikkovat sääntöjä. Lupa- ja valvontaviranomaisilla ei myöskään olisi luotettavaa tietoa siitä, mikä taho tosiasiallisesti harjoittaisi alkoholielinkeinoa. Valviran mukaan järjestely voisi lisätä harmaata taloutta.

Nyt käsiteltävässä hallituksen esityksessä mahdollistetaan kotimaisille viinitiloille ja käsityöläispanimoille niiden valmistamien tilaviinien ja käsityöläisoluiden toimittaminen niiden vähittäismyyntiluvassa sallittuun prosenttirajaan saakka. Viinitilojen ja käsityölaispanimoiden oikeus myydä valmistuspaikoiltaan yleistä vähittäismyynnin prosenttirajaa väkevämpiä tuotteita on ollut poikkeus suomalaisessa yksinoikeusjärjestelmässä. Poikkeusta on perusteltu perinteisen käsityöläiselinkeinon tukemisella ja maaseudun elinvoimaisuuden edistämisellä. Mikäli kyseessä olevia alkoholijuomia voisi toimittaa tilaajille eikä vähittäismyynti enää tapahtuisi yksinomaan valmistuspaikoilla, perustelut yksinoikeusjärjestelmästä poikkeavalle, alueellisesti rajatulle ja pienimuotoiselle alkoholin myynnille eivät enää olisi voimassa. Vastaava oikeus tulisi todennäköisesti EU:n

syrjimättömyysperiaatteiden perusteella sallia myös ulkomaisille toimijoille, mikä todennäköisesti lisäisi verkko-ostoja ulkomailta ja vähentäisi kysyntää Suomen sisämarkkinoilla. **Tämä heikentäisi entisestään alkoholin myynnin nykyisen yksinoikeusjärjestelmän taloudellista perustaa ja sen oikeutusta alkoholihaittojen ennaltaehkäisyn keskeisenä keinona.** Valtion vähittäismyynnin yksinoikeusjärjestelmä, jota Suomessa hoitaa Alko oy, on verotuksen lisäksi merkittävin ja kustannustehokkain keino ennaltaehkäistä ja vähentää alkoholihaittoja väestössä ja edelleen hillitä haittakustannuksia yhteiskunnalle. Näin merkittävästä muutoksesta pitäisi kuulla kattavasti eri sidosryhmätahoja sekä arvioida muutoksen vaikutukset kokonaisvaltaisesti alkoholin myynnin järjestelmään ja Alkon asemaan.

Mikäli kotiinkuljetukset ja muu alkoholijuomien toimittaminen sallitaan, samassa yhteydessä olisikin syytä ratkaista kysymys alkoholijuomien ulkomailta käsin tapahtuvasta myynnistä ja kotiinkuljetuksesta, jonka epäselvän oikeustilan selventäminen kuuluu myös hallitusohjelmaan. Tämä samanaikainen käsittely olisi tarpeen erityisesti, mikäli toimittaminen sallitaan myös kotimaisille viinitiloille ja pienpanimoille yllä kuvattuun tapaan. Alkoholijuomien toimittamista koskevien sääntöjen tulisi olla johdonmukaisesti samat riippumatta siitä, onko alkoholijuomien vähittäismyyjä sijoittautunut Suomeen vai johonkin muuhun Euroopan unionin jäsenvaltioon.

Kaiken kaikkiaan alkoholihaitat ja haittakustannukset yhteiskunnalle ovat inhimillisesti ja taloudellisesti katsottuna painava syy rajoittaa ja säännellä alkoholijuomien toimittamista. Lakiehdotuksessa on tehty useita kannatettavia ja oikeansuuntaisia ratkaisuja alkoholihaittojen ja kielteisten vaikutusten vähentämisen näkökulmasta. Näitä ovat muun muassa: samat toimittamisen aikarajat kuin vähittäismyynnissä, juomien henkilökohtainen toimittaminen, tilaajan iän tarkistaminen joka kerta todennettavasti luovutustilanteissa, viranomaisen koeostojen mahdollistaminen sekä omavalvontasuunnitelman edellyttäminen toimittajilta. Tärkeää on myös toimituksia tekevän henkilöstön osaamisen varmistaminen ja se, että toimituspassia koskeva testi tulisi tarjota suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. HE:n nykyversioon on tehty laajennus toimituskiellon alaisista paikoista, kuten sosiaalihuollon yksiköt, anniskelupaikat ja paikat, joissa on voimassa alkoholijuomien nauttimiskielto. Alkoholitoimitukset julkisiin paikkoihin kuitenkin kilpailevat

anniskeluelinkeinon toiminnan kanssa. Tästä syystä, mikäli toimittaminen sallitaan, se kannattaisi sallia vain koti- ja yritysosoitteisiin.

.

Pääjohtaja Mika Salminen

Johtaja Piia Aarnisalo